

EGYHÁZZENEI HANGVERSENY
a Szeged-alsóvárosi ferences kegytemplomban
2006. okt. 5-én – csütörtökön – este 8-kor

Műsor

- 1) Szűzanya–köszöntő: AVE SPES NOSTRA...
(intonáció: Kertészné Szabó Judit és Galbács Gabriella)
- 2) Szent Ferenc–köszöntő: DICSŐÜLT SZENT FERENC... (3 vsz.)
- 3) Zoboralji aratásvégző ének és a húsvéti gregorián alleluja:
ELVÉGEZTÜK... (Barslédec, Zoboralja)
ALLELUJA (Graduale Romanum)
ELVÉGEZTÜK... (Zsére, Zoboralja)
ALLELUJA (Esztergom, 15. század)
- 4) Aratókoszorú (Gyöngyöspata)
- 5) OSTYAHORDÁS-OSTYAVIVÉS (Vága, Mátyusföld) (Barslédec,
Zoboralja) (Órhalom, Nógrád vm.) (és a lengyelek karácsonyi népszokása)
BÉKESSÉGHÍRDEŐ ISTENNEK ANGYALA...
(Órhalom)
KRISZTUS SZÜLETÉSÉNEK.....
(Barslédec)
- 6) BOGURODZSICA – ősi lengyel szövegű himnusz gregorián dallamon
(14. sz. vége)
- 7) CSÁNGÓMAGYAR NÉPÉNEKEK
NYISZTOR ILONKA (Pusztina, Moldva)
- 8) KODÁLY: MAGYAR MISE (1966) – orgonakíséret: Wasztl János, a bazilika
karnagya (Székesfehérvár),
Közreműködik: a győri Bencés Templom kamarakórusa (a 8. alkalommal)
Karvezető: P. Jáki Sándor Teodóz, bencés

Bevezető

A) „Rubrikák” a kórus számára:

- 1) Templomba, római katolikus templomba lépve először az Oltáriszentségben jelenlevő Jézust imádjuk lélekben-igazságban és a hódolat térdhajtásával. A kórus a sekrestyéből égő gyertyával a kezében bevonul a lesötétített templomba a Főoltár elé és térdet hajt az oltár tabernáculuma felé fordulva az Oltáriszentség előtt.

- 2) Majd Jézus Édesanyját, *Szűz Máriát* köszöntjük, akinek Kegyetemplomába léptünk.
Térdhajtás után a kórus végigmegy a szentélyen, megáll az oltár előtt és elkezd a hangverseny 1. számát: AVE, SPES NOSTRA. E bevezető ének alatt egyre több lámpát kapcsolnak be. Az ALLELUJA alatt már legyen teljes a templom kivilágítása.
- 3) Assisi Szent Ferenc tiszteletére énekelünk utána, mert Őt e Kegyetemplom házi-gazdájának tekintjük, akinek követői, a kisebb testvérek, a ferencesek a kegytemplomnak lelkipásztorai.
A kórus a Szent Ferenc-oltár felé fordulva elénekli a himnikus népének – DICSŐÜLT SZENT FERENC – mindhárom versszakát.
- 4) Megemlékezünk még a boldogemlékű Bálint Sándor professzorról, aki egész életében, az elmúlt évszázadban, szívének őszinte gyermeki szeretetével ragaszkodott e kegytemplomhoz. 1980-ban itt volt fölravatalozva a szentélyben, és innen kísértük ki koporsóját a temetőbe.
A kórus tagjai eloltják gyertyáikat.

B) Bevezető – Beszámoló – Visszaemlékezés

Itt az írásbeli Bevezetőben közlöm, hogy ezen írás tartalmazza ugyan a 2006. október 9-i hangversenyen elhangzott műsorközlő szöveget, de azt kiegészítettem és egy olyan BESZÁMOLÓ lett, melyet hangversenyünkről a konferencia előadásait tartalmazó kötet számára készítettem: ún. szerkesztett változat. Sőt kiegészült ez a Beszámoló olyan bekezdésekkel, melyeknek tartalma hozzátartozik ugyan a hangverseny tervezéséhez, felkészüléséhez, még olyan VISSZAEMLEKEZÉS jelleggel is készültek, amelyek ha nem is tűnnek lényegesnek másoknak, mégis fontosnak látszhatnak a szereplők – a kórus és karvezetőjük – számára. A Beszámoló külső nyomtatott formája segíthet az Olvasónak, hogy akár el is hagyhatja belőle a neki nem fontos bekezdéseket. Csak a végén közölt jegyzetek sorszámaiban adódik akkor némi hiba, ha az elhagyott bekezdések számozott jegyzetet is tartalmaznak a 22–23. lapon.

C) Az ostyák beszerzése

Ha valaki jónak látná a karácsonyi ostya beszerzését, szívesen közlöm készítőjének vágai címét: Jalšovský Robert, SK-925 62 – Váhovce 542. Tel.: 00-421-31-789-36-23 – e-mail: tina-robert@stonline.sk

D) Bogurodzsica

A 6. tételt – BOGURODZSICA – jónak láttuk fonetikusán közölni itt a BESZÁMOLÓBAN. Kottája nálunk van meg kézírásban és xerox-másolatban. Címem: Jáki Sándor, 9022 – GYŐR, Széchenyi tér 9.

E) Hat szép idézet – szöveg (e-mail-küldésre is alkalmas)

Első közlés: a CD borítóján (címe: Jáki Sándor Teodóz énekel és tanít)

- 1) A népéneklés művészetét tanulhattam meg a kunszigeti Virág Miska bácsitól, hiszen akár róla is írhatta volna KODÁLY ZOLTÁN: „Minden folklorista tanúsíthatja, hogy egy-egy sokversszakos dal sikerült szabad előadása, még öregember erejevesztett hangján is, olyan magasrendű művészi élményt jelenthet, amelyet rendszeren csak a világvárosok koncert-termeiben szokás keresni és találni. (Kodály: Visszatekintés II., Budapest, 1964, Néprajz és zenetörténet, 231.lap)
- 2) BÁLINT SÁNDOR (1904-1980) a vallási néprajz Európa-híres tudósának mondatát terjeszteni lehetne: „...a magyarul átélt katolicizmusnak és a katolikussá teljesedett magyarságnak szimbolikus bizonyága...” (Bálint: Boldogasszony vendégségében, Veritas, Budapest, 1944, a Csíksomlyó c. fejezetben, 71. old.)
- 3) ERDÉLYI ZSUZSANNA megállapítása: „...a népi katikum sok száz éves gyakorlata, a népi áhitat pap nélküli, kötetlen, önerejű megnyilatkozása. (Erdélyi Zsuzsanna: Hegyet hágek, lőtőt lépék, 1976. 28. lap)
- 4) BARSÍ BALÁZS sümegi ferences atyának az a tapasztalata: Magyar népünk azt a vallási tanítást fogadja be teljesen és maradandóan, amelyet megünnepelt.
- 5) RATZINGER bíboros (2005. április 19-e óta: XVI. Benedek pápa) 2001-ben Rómában felhívta a Magyar Katolikus Püspöki Kar figyelmét: A népi valóságosságot – megtisztítva ferde kinövéseitől – meg kell őrizni, hiszen választ ad azokra a kérdésekre, amelyek ott élnek az ember szívében, segít az imádságban, ismeretet közvetít, vigyázza az ember lelki egyensúlyát; ugyanakkor a helyesen gyakorolt népi vallásosság egységet teremt, míg a túlértékelt intellektuális vallásosság polarizál, megosztottságot hoz létre. (Ezt a gyönyörű tanítást Bíró László püspök-rektor atya beszámolójában hallottam!)
- 6) A SZENTATYA – II. János Pál pápa – 2003-ban pedig maga buzdított ezekkel a szavakkal minden katolikus hívőt:
 „Különleges figyelmet kell szentelni a népi jámborságnak is. (...) E jámborsági formák a különféle társulatok, zarándoklatok, búcsújárások révén széles körben élnek Európa régióiban, és gazdagítják a liturgikus esztendőt, s családi és társas szokásokban és gyakorlatokban is megnyilvánulnak. A lekipásztoroknak a népi jámborságot becsülniük és támogatniuk kell, s meg is kell újítani úgy, mint Isten népe bölcsességének sajátos kifejeződését.” (AZ EGYHÁZ EURÓPÁBAN című írás 79. pontja)

F) A legszebb vélemények a magyar népdalról:

BARTÓK BÉLA: „Népi dallamaink mindegyike valóságos mintaképe a legmagasabb rendű művészi tökéletességnek. Kicsinyben ugyanolyan mesterműnek tekintem, mint a nagyobb formák világában egy Bach-fúgát vagy Mozart szonátát.”

- ARANY JÁNOS: „Nagyon megfoghatom, ha egy olyan költő is, mint Petőfi, miként többször hallám nyilatkozni, nagy részt odaadott volna költeményeiből, csak hogy eredeti népdalaink szebbjeinek ő lehetne szerzője.”
- KODÁLY ZOLTÁN: „Minden folklorista tanúsíthatja, hogy egy-egy sokversszakos dal sikerült szabad előadása, még öregember erejevesztett hangján is, oly magasrendű művészi élményt jelenthet, amelyet rendszeren csak a világvárosok koncerttermeiben szokás keresni és találni.” – „Itt ér el a népének odáig, hogy teljes értékű művészetnek kell elfogadni.”
- BÁRDOS LAJOS: ...a magyar népdal: „Valami nagyon új, nagyon tiszta, friss levegő. Szívmelegítő, vérpezsdítő élmény.”
- BARTÓK BÉLA: „...az az idő, mit ilyen munkával (népdalgyűjtéssel) töltöttem, életem legszebb része, és ezt nem adnám oda semmi másért sem.”
- ARANY JÁNOS mondja a *népballadákról* a legnagyobb elismerés hangján: „...a sokat emlegetett egypár balladás költemény oly benső teljességet mutat az elbeszélés illető fajaiban, mellyel a műköltés csak versenyezhet, de sehol még túl nem haladta...”
- SÓTÉR ISTVÁN a *népballadákról*: „Csak legnagyobb költőink legihletettebb pillanataikban tudtak népballada értékű költemény alkotni.” Erdélyi román népzene-tudós megállapítása a román népdalokról alkalmazható a magyar népdalokra is: „Csak annak a népnek vannak gyönyörű népdalai, amelyik sokat szenvedett.”
- SÍK SÁNDOR: „Ó Istenem, ha az én árva bodza-sípom Egy századrészét el tudná füttyülni annak, Amit Te mondtál énnekem magadról Egy parasztdal egyetlenegy sorában!” (1948 – Bocsásd meg)
- KODÁLY ZOLTÁN: „...egy pár hangnyi dallamok, mintha kőbe vésve álltak volna századok viharait”.
- FARKAS FERENC véleménye az egyházi könnyűzenéről: A Bartók, Kodály, Lajtha László után mégiscsak a legjelentősebb magyar zeneszerzője volt az elmúlt 20. századnak. Nem sokkal halála előtt megkérdezték tőle: „Mi a véleménye az egyházi könnyűzenéről?” – „Nem tudtam, hogy ilyen van. De én azt tanultam, hogy az Úr Jézus szenvedett értünk és meghalt, majd harmadnapra föltámadt. Ötven nap múlva, Pünkösdkor elküldötte a Szentlelket a Boldogságos Szűz Máriára és tizenkét Apostolra.” – Majd hozzátette: „De nem a Hófehérekére és a hét Törpére!”

A legszebb vélemények mellé három veszedelmes adat:

HAMVAS BÉLA a zenéről általában nyilatkozva szigorúbban fogalmaz:
„A zenei hazugság a legelvetemültebb valamennyi hazugság közül, mert az embert a legvédtelenebb oldaláról demoralizálja.”

NÉMETH LÁSZLÓ: „Aljas zenével táplálni egy nép lelkét olyan, mintha a testét tífuszos vízzel itatnánk.” (MAG 94.03.38)

MAG (folyóirat) 94.03.28.: „...a zene manipulatív hatalma...”

- 1) Szűzanya–köszöntő: AVE, SPES NOSTRA... (intonáció: Kertészné Szabó Judit és Galbács Gabriella)

Gyórból jöttünk, ahol Szent István király az első tíz között nálunk is püspökséget alapított, és ahol a székesegyház II. János Pál pápa 1996-os győri látogatása után a „basilica minor” rangot kapta meg. – A püspökség három legdrágább kincse: a Vérrel Könnyező Szűzanya kegyképe, Szent László király hermája a fejereklyével együtt és a 15. századi antifonále, az ún. Zalka-antifonále, melyből tanultuk az AVE SPES NOSTRA kezdetű gregorián éneket.

Sajátos értékei vannak ennek a kódexnek: miniatúrákkal csodálatosan díszített és minden szövege fölött gregorián neumák (hangjegyek) vannak mindegyik lapján. Méretei is nagyszerűek: 84x57 cm, és így az ország egyik legnagyobb kódexe. A 318 lapos kódexnek még a bekötése is remekmű, bár az csak 19. századi.

A kódex legszebb lapján, a 14. lapon található ez a tétel, mely énekkel kezdjük hangversenyünket 1992 óta, mikor először voltunk itt Szegeden.

Ez a kódex sajátos külső értékein kívül még belső tartalmában is jelentős, és sajátosan értékes benne ez a rövid gregorián tétel. Valamikor így mondhattam róla: Egyetlen példányban van meg ez országunkban, és ez akkor igaz is volt. 1998 óta azonban már kettő van belőle, mert egy Törökországban felfedezett magyar származású kódexet lemásoltattak. Ez a másolat szintén tartalmazza az AVE SPES NOSTRA-tételt kis dallamvariánsban. – Sőt a Szent László alapította zágrábi püspökség könyvtárában is van egy olyan kódex, melyből énekelhető ugyanez az ének. De azért azt hozzátesszük, de csak mi, győriek tehetjük hozzá: „Több mint 900 éve ezt a kódexet tőlünk, győriektől kapták a zágrábiak.” – Ezt az ő szakembereik is tudják, – tőlük hallottam 1972-ben.

Sajátos értéke még ennek a tételnek, hogy a liturgikus évben egyetlen alkalommal énekelhető a zsolozsmában. A zágrábi kódex a liturgikus utasításokat is tartalmazza.¹ Mi igyekszünk azok szerint előadni. – Karácsony vigíliáján, dec. 24-én este az I. Vesperáson van az egyetlen szerepe ennek az éneknek. A hűvekkel teli székesegyházban minden fényt kioltanak, csak három gyertya ég három fiúgyermek (puer scholasticus) kezében. E három fiúra volt bízva e tétel elkezdése, intonálása. Mikor ők elénekelték a három AVE-t, a kórus is bekapcsolódott. Az tétel éneklése közben egyre több fényt gyújtottak, és mire sor került a püspök kezdő énekére (Deus, in adiutorium meum intende), már teljes kivilágításban ragyoghatott a zágrábi Szent László király katedrális és a győri Nagyboldogasszony szé-

¹ A kódex jelzete Zágrábban: MR 2

kesegyház is. – Ezt a mintát követtük mi is itt Szegeden, de a könnyebb modern megoldással: a villanyvilágítás fokozásával a tétel végéig.

A tétel korabeli előadóira vonatkozólag Mezey László² professzor szóbeli közléséből tudjuk, hogy a középkori székesegyházak kórusában lehettek 150–180-an az énekesek, és abban mintegy 100-an voltak a fiú-énekesek; voltaképpen a katedrális iskola minden tanulója. Gregorián éneket énekeltek ők minden nap a székesegyház liturgikus rendje szerint.

Amit ebből a kódexből énekelnek, az gregorián ének. Erről írja Szabolcsi Bence professzor³: „a világ leggazdagabb dallamkultúrája,... a Közép-tenger klasszikus zenéje,... minden dallamszövéés forrása és mintaképe,... az egyszólamú zene legdiadalmasabb kivirágzása.”⁴

A középkori liturgikus előírások szellemében énekeljük a tételt és kezdjük ezzel immár a 8. alkalommal a konferencia templomi hangversenyét. Jézus Krisztus karácsonyi születésének ünneplését Édesanyjának, Szűz Máriának énekes köszöntésével kezdjük.

AVE, Spes nostra, Dei Genitrix intacta.
AVE, illud AVE per Angelum accipiens.
AVE, concipiens Patris Splendorem benedicta.
AVE, casta, sanctissima Virgo, sola innupta.
Te glorificant omnis creatura Matrem Luminis.
Alleluja, Alleluja, Alleluja!

2) Szent Ferenc–köszöntő:

DICSŐÜLT SZENT FERENC... (3 vsz.)

A Kegyetemplomban Assisi Szent Ferenc⁵ oltára felé fordulva köszöntjük a Kisebb Testvérek rendjének Alapítóját himnikus népénekkal, melynek szövegét az erdélyi, szintén ferences szerzetes Kájoni János Kancionálisából tanultuk meg⁶, erdélyi népi gyűjtésből közölt dallamát pedig az Éneklő Egyház énekeskönyvből vettük.⁷

DICSŐÜLT SZENT FERENC. – Krisztus jó szolgálja,
alázatosságnak – eleven formája,
tisztaság, szegénység – égő szép fáklyája,
engedelmességnek – ragyogó példája.

² MEZEY László (1918–1984)

³ SZABOLCSI Bence (1899–1973)

⁴ SZABOLCSI Bence: *A zene története*, Budapest, 1984. 54. old.

⁵ Assisi Szent Ferenc (1182–1226)

⁶ KÁJONI János: *Cantionale Catholicum*, Csíksomlyó, 1676.

⁷ *Éneklő Egyház*, római katolikus népénektár – liturgikus énekekkel és imádságokkal – Szent István Társulat, Budapest, 1985. – A kurzív betűkkel közölt 3 szó a népéneken a hármass szerzetesi fogadalmat (tisztaság, szegénység, engedelmesség) jelenti. (Éneklő Egyház, 298. tétel, 360. lap)

Ki ellene mondtál – bátran e világnak,
 lelkeket vadászó – Sátán pompájának,
 hú szolgálja voltál – a Te szent Uradnak,
 nyomdokát követted – szenvedő Krisztusnak.

Húséges, jó Vezér, – messze fénylő csillag,
 ki a sötétségben – tündökölsz, mint szép nap,
 mutasd meg minékünk, – hol van az igazság,
 s tedd, hogy befogadjon – az örök boldogság! [Amen]

Assisi Szent Ferenc köszöntése után kegyelettel gondolunk arra, hogy e kegyetemplomhoz hozzátartozik boldogemlékű Bálint Sándor⁸ professzor emlékezete. Ahányszor ide zarándokolunk, mindig elmegyünk a temetőbe Bálint Sándor sírházához (ma is elmentünk oda!): imádkoztunk ott és énekeltünk is.⁹

3) Zoboralji aratásvégző ének és a húsvéti gregorián alleluja:

ELVÉGEZTÜK... (Barslédec, Zoboralja)
 ALLELUJA (Graduale Romanum)
 ELVÉGEZTÜK... (Zsére, Zoboralja)
 ALLELUJA (Esztergom, XV.sz.)

A hangverseny 3. száma a zoborvidéki¹⁰ aratásvégző ének és a gregorián Alleluja hasonlóságának kétszeres bemutatása volt. Az első hasonlóság ma már mindenki előtt ismert. Felfedezésének érdeme Kodály Zoltáné. Az ő könyvéből tudjuk: „...egy nagyheti Allelujára ismerünk a zoborvidéki <aratásvégző> éneken.” A barslédeciek énekét vetette össze a közismert Allelujával. – Még azt is hozzátesszi könyvének 63. oldalán: „Efféle átvételeket szorgos kereséssel talán többet is ki lehet még mutatni.” Kodály így folytatta: „Hogy közvetlenül a latin

⁸ BÁLINT Sándor (1904–1980)

⁹ Legyen szabad dicsekednem: 1978 augusztusában a Havi Boldogasszony kegyetemplom búcsúnapiján szentmisét mondtunk ott (a kórus alatt balra) a Szűzanya oltaránál. A Professor kérte tőlem a szentmise szándékát: élő Sándor, élő Sára. A következő évben is Ő volt a ministránsom. 1980-ban azonban már ez volt az intenció: meghalt Sándor, meghalt Sára. Akkor a ministránsok Lantos Miklós és Imre Mária két fia volt. – Van még más közös emlékünks is. 1978-ban Úrnapiján ez a kamarakórus a Professzorral együtt énekelt a Sopron-megyei Mosolygó Mária-kegyhelyen Osliban az ún. Oslai Népvesperást: ez a Kórus és az osli hívek az újmiséssel együtt. Akkor ott a boldogemlékű Sándor bácsi a Népvesperás éneklése közben annyira meghatódott, hogy engem kért meg, hogy az osli hívekhez én szóljak – Óhelyette

¹⁰ A Nyitra melletti Zoborvidéknek 26 magyar községe van. Korábban én csak 22-ről tudtam. – Érsekújvár és Komjáti felől: Nagykér – Berencs – Nagycétény – Nyitraacsehi – Felsőkirályi – Vicsápapáti – Nyitraegerszeg – Menyhe és Béd. (Ez eddig kilenc.) – A hegyen innen, délfelé – Marcus Aurelius Nagy-Útján: Gerencsér – Csitár – Zsére – Kolon – Ghymes és Lédec (Ez már összesen tizenöt.) – Méginkább délre a Nagy-Úttól: Pográny – Geszte – Hind – Bodok – Bábindal – Kálaz és Aha. – Ezért a 22 szavas memoriterért egy öreg magyar egyszer ott, Zoboralján így dicsért meg: – „Nézzte, ezt a huszonkettőt még mi sem tudjuk ilyen pontosan elsorolni!” – Megtisztelve éreztem magamat kedves dicsérete miatt annak ellenére, hogy mindjárt előadásom után még pontosabban tájékozódhattam Zoboraljáról. Sándor Anna könyvében (*A Nyitra-vidéki magyar nyelvjárások atlasza*, Kalligram, Pozsony, 2004) ugyanis 26 zoboralji község szerepel, mert az általam tudott 22-höz négy még hozzátartozik: Csiffár, Tild, Nemespann és Nyitraszőlős.

szövegű liturgikus énekből jutottak-e a magyar népdalkincsbe, vagy a magyar graduálok közvetítésével, vagy a szomszéd népek közvetítésével, még további részletes kutatás dolga lesz felderíteni.”¹¹

Nálam nem éppen szorgos keresés eredménye volt, sem valami további részletes kutatás dolga, hogy összehasonlíthattam a zsérei alleluja éneklését az esztergomi alleluja-variánssal, hanem csak az, hogy 1986-ban a zsérei hívek egy újmise (primícia) ünneplésére hívtak meg.

Nyitra várost jól ismertem régebről és nagyra értékelem. Székesegyházukat az egyik legszebb környezetben lévő katedrálisnak tartom a Kárpát-medencében, szinte készültem a megcsodálására. De ilyen népzenei kíséret mellett, ahogyan a két anyóstars énekelt az autóban, észre sem vettem, mikor hajtottunk el látóközelében.

Mint megtudtam útitársaimtól, a szomszédos Lédec község ún. ifjúsági (templomi) gitáros énekkara ajánlkozott rá, hogy majd ők átjönnek vendégszerepelni a primíciára, és ez már majdnem sikerült is nekik. – Közben azok a jóindulatú lédeci fiatalok észre sem vették volna, hogy a helybeli (zsérei) falusi, templomi, magyar nyelvű vegyeskart kiszorították volna a primícia zenei megünnepléséből.¹²

Véletlenül kerültem ebbe a nagyszerű segítő szerepbe. Zsérei zárandokok jártak ugyanis Győrött a székesegyház Könnyező Mária 1986. évi március 17-i főünnepén akkor a püspöki szentmise zenei rendjének tervezője és vezénylője én voltam. Meghívtak hát magukhoz a Felvidékre, és a júliusi primíciára szinte minden héten fölutaztam hozzájuk Zsérébe, hogy az énekkar próbáin részt vegyek és segítsek karnagyuknak, Vanyó Gergely bátyámnak.¹³

Már a legelső esti kóruspróba indulása is szenzációsan sikerült. Hogy megtudjam, mire is számíthatok náluk hangerőben, lendületben és bátorságban, a szentmise allelujáját kértem tőlük. Nagy lelkesedéssel úgy kitettek magukért, hogy majd szétment a kóruskarzat, mikor elzengték. Rögtön meg is ismételttem velük. Akkor még felszabadultabban szinte kiáltották.

Tudjuk a héber-arám ALLELUJA szóról, hogy jelentése nem csak ennyi: DICSÉRJÉTEK AZ URAT!, – hanem több: HANGOSAN DICSÉRJÉTEK AZ URAT!, – sőt még kifejezőbben: KIÁLTSÁTOK AZ URAT! – ahogyan a zséreiék jól tudták az 1986-os primícián.

Korábról ismertem az esztergomi Graduale (15. századi) Alleluja-dallamát. A zsérei vegyeskarnak ez az Allelujája jobban egyezett az esztergomi változattal, mint a Kodály által ismert Alleluja, melyet a Graduale Romanum tartalmaz. Sőt a barslédeci aratásvégző ének, melyet a zséreiék is egyformán tudtak, egyetlen

¹¹ KODÁLY Zoltán – VARGAS Lajos: *A magyar népzene*, Editio Musica Budapest, XIV, 63.

¹² A Magyar Népzene Tárában III/A jelzésű a Lakodalom című kötet. Benne a legtöbb lakodalmas ének Zóboraljáról való. Mégpedig jellemző arányban: a kötet 930 lakodalmas dalt tartalmaz, ebből 389 népdal való a Nyugat-Felvidékről, a Garamig terjedő részről. Ez több mint 41 %-a az 1955-ben megjelent teljes kötet népdalainak

¹³ Annyira egyezett szándékomban az övékével, hogy életem legnagyobb emberi és zenei dicséretét kaptam tőlük. (Bármennyire is szerénytelennek tűnik, mégis leírom.) A két anyóstars(!) így beszélgetett rólam: „Mondjad, hogy sikerült neked ezt az aranydarabot megszerezned Magyarországról, hogy szép és értékes legyen a zsérei primícia?!“

hanggal jobban hasonlít az esztergomi alleluja-változathoz, mint az általánosan ismert Allelujához.

Azon a dallamon adnak hálát az aratás után, amelyet a feltámadás napján zengtek, az Egyház legnagyobb ünnepén. És mindezt az 500 éve ismert esztergomi úzus szerint! Félelmetesen szép bizonyítéka ez a vallási néprajz alapvetően katolikus gyökerének! Fölnézünk a Felvidékre!¹⁴ Érthető volt csodálatom és örvendezésem, és azt kellőképpen – boldog dicséreték kíséretében – a zserei kórus tudomására is hoztam.

Kodály Barslédencen gyűjtötte az „aratásvégző” éneket. Pontosan onnan, ahonnan az ún. ifjúsági, templomi énekkar indulni készült, hogy gitármuzsikájával a primícián még jobban tönkretégye a néphagyományt. De van más, régi, szomorú felvidéki emlékem, – 1967-ből való. A PASSIÓ éneklésénél ez volt a rend: Virágvasárnap a Szent Máté szerinti Jézus passió, Nagykedden volt a Szent Márké, Nagyszerdán a Szent Lukácsé és Nagypénteken a Szent Jánosé. Mindig így volt – 1300 év óta!

A megújított liturgia a II. vatikáni zsinat óta ABC év szerint váltotta a virágvasárnapit.

Ezért ott, Szlovákiában, a magyar népi templomi kórusoknak legalább a fele feloszlott ennek az előírásnak szigorú, értelmetlen végrehajtása miatt. A felvidéki Verebélyen azonban – az ottani, akkori szlovák anyanyelvű káplánt, most nagyszombati püspök atyát – Mons. TÓTH DOMONKOST – igen megvigasztaltam, hogy az új római katolikus népénektárban, az Éneklő Egyházban, az 1399. lapon már olvasható az ide-vonatkozó rendelet: Ha a passiót énekeljük, és a népi kórus csak az A) év passióját tudja énekelni, akkor a másik két évben is választhatjuk a hagyományos Máté-passiót.¹⁵

4) Aratókoszorú (Gyöngyöspata)

A szegedi konferencia hangversenyére elvittem egy aratókoszorút. Ez a története. Az aratókoszorút az előadás után neki ajándékoztam Dr. Barna Gábor professzornak. Ő pedig továbbadta a következő sorok kíséretében. „A Tőled kapott aratókoszorút méltó helyre adtam tovább, a zákányszéki aratókoszorú múzeumnak. Szabó István ny. tanár vette át tegnap.”

5) OSTYAHORDÁS-OSTYAVIVÉS

(Vága, Mátyusföld)

(Barsléd, Zoboralja)

(Órhalom, Nógrád vm.) (és a lengyelek népszokása)

BÉKESSÉGHÍRDETŐ Isternek Angyala...(Órhalom)

KRISZTUS SZÜLETÉSÉNEK... (Barsléd)

Most Szegeden így történt a hangverseny 4. száma. Mintegy 1000 ostyát tetünk kosárba. Egy győri bencés diák ministránssal, Molnár Mártonnal elindul-

¹⁴ JÁKI SÁNDOR Teodóz: *Fölnézünk a Felvidékre* – A 2005. dec. 9-én, a nyitrai Konstantin Egyetem Közép-európai Kara által rendezett konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹⁵ JÁKI SÁNDOR Teodóz: *A Kunszigeti Jézuskeresés, Honismeret*, 1999/2, 34–41. lap, kotta-melléklettel.

tunk a templom kapujától a szentély felé és közben nagyhangon énekeltük az órhalmi énekét: Békesség hirdető Istennek anyala... Bekapcsolódtak még, akik tudták, a győri énekhar tagjai. Igyekeztünk ugyanolyan lelkesen zengeni, mint az órhalmi gyermekek valamikor – ahogyan 1952-ben énekelte az 51 esztendő Nagy Ferenc, aki gyermekkorában, az I. világháború idején – még énekelhették.

Kodály a másik ének, a Krisztus születésének... kezdetűt 1914-ben gyűjtötte Barslédecen öreg emberektől. Ha ennél az éneknél is visszaszámítunk 50 évet, akkor már az 1860-as évekhez jutottunk.

És itt az az izgalmas, hogy az egész OSTYAHORDÁS-OSTYAVIVÉS könyvedén felújítható lenne nálunk, hiszen Észak-Magyarországon még ma is élő szokás. És ha még hozzákapcsolnánk a ma is eleven lengyel népszokást, amelyhez Mons. Julius Janusz érsek, a Vatikán budapesti és ugyanakkor Kisinyov-i (Moldávia) nunciusának újságcikkéből hozzájutottunk!

Szívesen eltanulom (eltanulnám) a felvidékiektől (és a lengyelektől is) szép mesterségüket. Ha sikerül, készülök vásárolni tőlük egy ostyasütő gépet, hogy ne kelljen a karácsonyi ostyákat minden adventben többször is kétezzével átcipelnem a határon, hanem hogy majd a magam készítettekkkel „minden jóakarató embert” megajándékozhasak idehaza, Magyarországon és még Erdélyben is Futásfalván, az új Mária-kegyhelyen, ha már egyszer megígértem nekik. Így nemcsak felvidéki néprajzkutatóvá válhatok lassanként, hanem még egy értékes, szakrális, felvidéki népszokás fennmaradását is szolgálhatom, – itthon is és más-
hol is erősíthetem.

A konferencia hangversenye közben mindenkinek adhattunk ostyát. Talán még húsz is jutott mindegyiküknek. Ingyen adta Mátyusföldjén a Galánta melletti magyar falu, VÁGA (Váhovce) sok ostyasütő mesterének egyike, hogy osszam szét hallgatóinknak, a konferencia résztvevőinek, a vallási néprajzosoknak.

Az énekeket pedig elénekeltük az ősi magyar népi közösségi éneklés módján. Ahogyan az előénekes bácsiktól, az előénekes néniktől, az ún. szentemberektől és szentasszonyoktól jól eltanultam 77 esztendő koromra. Ez az ún. diktálás (énekdiktálás). Ahol ez a legősibb magyar közösségi éneklésmód – a diktálás – megmarad, ott nem kell félnünk attól, hogy a népéneklés gyönyörű gyakorlata aláhanyatlak.¹⁶

Nemcsak csodáljuk, hanem még maradandó példa is maradhat nekünk – magyarországiaknak: a felvidéki karácsonyi ostyahordás.¹⁷ *A Magyar Népzene Tára II. Jeles napok* kötetében (Akadémiai, Budapest, 1953.) az Ostyavivés – ostyahordás címszó alatt találunk két ének, amelyeket a szokás terjesztésében énekelhetünk.

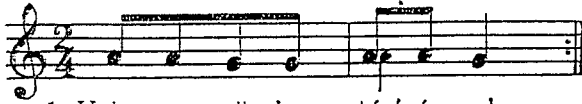
¹⁶ A felvidékiek ostyahordásáról bővebben: Jáki Sándor Teodóz: *Fölnézünk a Felvidékre*. Lásd 14. jegyzet!

¹⁷ Jáki Sándor Teodóz: *Ősi és modern – A „diktálás”, mint a legősibb népi közösségi éneklési mód*, In: *Magyar Egyházzene III.* (1995/96), 429–433.

327. Krisztus születésének mindnyájan örülnek...

327.

Köszöntő, amellyel ostyát hordtak szét iskolás gyerekek :

1. Krisz-tus szü - le - té - sé - nek
mindnyá - jan ö - rül - nek,
az é - gi ma - dár - kák
szé - pen é - ne - köl - nek.

2. Örömmel az angyal
pásztorokhoz mennek,
hogy Messiás születik,
nekünk is azt jelentik.

A mi mester urunk is egy kis ajándékkal kedveskedik.

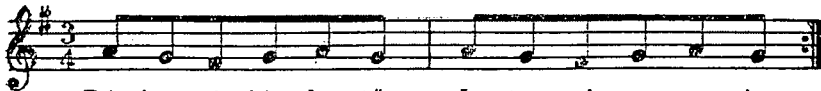
Barslédec (Bars), öreg emberek.

Kodály, 1914. V.

328. Békesség hirdető Istennek anyala...

328.

Régen, advent utolsó hetében a harangozó és a kántor ostyát süttetett, és azt vitték házról házra a gyermekek, énekelve :

Bé - kes - ség - hir - de - tő Is - ten - nek an - gya - la,
ki a pászto - ro - kat út - ba - i - ga - zij - ja,
hogy menje - nek gyor - san Bét - le - hem vá - ros - ba,
ott ta - lál - ják majd a Jé - zust a já - szol - ba,

hogy ka - rá - csony nap - ját ér - hes - sék ken - ték is.

Órhalom (Nógrád), Nagy Ferenc (51).

Kerényi, 1952. III.

Ahol az ostyahordás szép hagyománya már megszűnt, annak felújítására szívesen említjük az *Éneklő Egyház* című népénektár ajánlatát. Az 1021. oldalon ezt olvashatjuk: Karácsonyi ajándékvitel – Régi szép szokás volt az ádventi ostyahordás. Ennek hagyományát felújíthatjuk, amikor karácsonyi ajándékainkat, kedvességül valamicske élelmet stb. a gyermekekkel a rokonoknak, barátoknak szétküldjük az ünnep előtti napokban. A gyermekek e verssel köszöntenek be a meglátogatott házba:

Mennyből alászállott – kised Jézusunknak,
a mennyek és földek – szent Alkotójának,
születése napját – e világ Urának
érje békességgel – lakója e háznak.
Mert a nap, hold, csillag – örömet jeleznek,
hogy ideje eljött – szent születésének.
Én is ajándékot – hoztam szeretettel
a mi családunktól, – szíves üdvözlettel.
Dicsértessék a Jézus Krisztus!
Majd elénekelnek egy ádventi éneket, pár falatot kapnak és távoznak.”

6) BOGURODZSICA – ősi lengyel szövegű „himnusz” gregorián dallamon (14. század vége)

Gyönyörű nyelvészeti munka lehet azoknak a századoknak emlékeivel foglalkozni, amelyekben már látható, hogyan válik szét egy ősnyelv az utódnyelvekké.

Amilyen lelkesen taníthatja egy magyar irodalomtanár a Tihanyi Alapítólevelet, a Halotti Beszédet, az Ómagyar Mária Siralmat és még a többi magyar nyelvemléket, de még a BOLDOGASSZONY Anyánk népéneket is, ugyanolyan lelkesen taníthat egy lengyel tanár, mikor az ősi lengyel nyelvemlékek között a legelső, a BOGURODZSICA költeményt kell tanítania, amelyre úgy tekintenek fel ők, mint az ősi, a legelső lengyel himnuszra.

A BOGURODZSICA 1395-ben már megvan, és a nyelvezete már nem ószláv, hanem már lengyel, ólengyel. Ráadásul a Boldogságos Istenszülőhöz szól, – és ha még gregorián zeneiségét is hozzáadhatja magyarázatához a lengyel pedagógus. Ez az ének akkor is már messze nem ószláv, hanem már lengyel; még akkor is, ha egy mai lengyelnek is meg kell tanulnia az ólengyel szöveg néhány szavának pontos értelmét.

Énekeltem már a pesti metrón – lengyeleknek. Mind odajöttek a közelembbe, és nagyon-nagyon meghatódtak. Diákjaimmal énekeltem a Szűzanya kegyképe előtt Częstochowában. Ugyanott kispapokkal is. Az egyik lengyel pap bácsi könnyes szemmel köszönte meg és csak ezt tette hozzá kedvesen: „Ezt még mi, lengyelek sem tudjuk ilyen szépen!”

Kamarakórusommal 1999-ben közösen szerepeltünk a lengyelországi Żary város kármelita templomának zenekarával és énekkarával a győri Bencés Templomban. Nem értették, miért nem áruljuk el, milyen meglepetést tartoga-

tunk nekik az együtt énekelt szentmise offertóriumakor. Csak az én kórusom maradt akkor állva. De mikor elkezdtek váratlanul az ősi lengyel himnuszt, a Bogurodzsicát, mindannyian fölpattantak és vigyázz-ba álltak. Minden várakozásukat túlteljesítettük!

A Varsói Szerződés ifjúsági kosárlabda csapatainak kis-olimpiát rendeztek Győrött. Csak a lengyeleknek volt akkora a szívük és az eszük, hogy a közbeeső vasárnap szentmisére is elmenjenek. Remek fiúk voltak! – De mikor felajánlás-kor az énekkarom a kórusról kezdte zengeni váratlanul a BOGURODZSICÁT, a lengyel ifjúsági válogatott csapat tagjai mind hátrafordultak a padban a kórus felé – és mindannyian könnyezni kezdtek! – A szentmise végén az egész lengyel ifjúsági kosárlabda-válogatott megvárt bennünket és hálásan köszönték ólengyel énekünket.]

A lengyel származású budapesti pápai nuncius fenti levele adta nekünk a legnagyobb biztatást az OSTYAHORDÁS-OSTYAVIVÉS népi szent szokásának felújítására Magyarországon, ezért énekeljük el most 5. műsorszámként a BOGURODZSICÁT.¹⁸

7) Csángómagyar népelemek – NYISZTOR ILONKA, Pusztina, Moldva)

Nyisztor Ilona a Románia területén élő moldvai csángómagyarok egyik legismertebb énekese. A kivételes tehetségű és hangú előadó Moldvában Pusztina községben született és nevelkedett. Repertoárját szüleitől, nagyszüleitől és a még élő falusi öregektől tanulta. Foglalkozása óvónő, de emellett táncscoportokat, énekkarokat szervez és vezet, népdalokat gyűjt és hangversenyeket ad otthon és külföldön egyaránt. Több önálló lemeze jelent már meg és rendszeres vendége a nagy magyarországi fesztiváloknak. Nyisztor Ilona forgalomban lévő lemezei:

- 1) Moldvai szentes énekek / Sacred Songs from Moldova FA-071
- 2) Földnek e zsírjával... / To the fat of the earth... FA-086
- 3) Pusztinai nagy hegy alatt ED-CD 052
- 4) Elment a madárka
- 5) Moldvai karácsonyi énekek

Nyisztor Ilonka minden szegedi hangversenyünket megtisztelti közreműködésével.

8) KODÁLY: MAGYARMISE (1966) orgonakíséret: Wasztl János, a bazilika karnagya (Székesfehérvár) Közreműködik (immár a 8. alkalommal): a győri Bencés Templom kamarakórusa. Karvezető: P. Jáki Sándor Teodóz, győri bencés

A Szent X. Piusz pápa¹⁹ legfőbb liturgikus rendelkezése – az egyházzenéről szóló *Inter pastoralis* kezdetű motu proprio-ja (1904) – nyomán szinte véglegesnek

¹⁸ Jól tudjuk, hogy nálunk a BOLDOGASSZONY ANYÁNK éneknek dallama lehet már 17. századi, szövegének első leírása pedig megvan Pannonhalmán 1714–15-ből. Szirmay Antal 1804-es jelentős megállapítása szerint már 1793-ban is úgy emlegetik: „nationalis cantio” vagyis nemzeti ének, nemzeti himnusz. Van olyan vélekedés, hogy Kölcsey Himnuszáig ez az ének, a 'Boldogasszony Anyánk' lehetett (bár nálunk sem a nemzeti romantika értelmében) az egész magyar népnek 'himnusza'.]

¹⁹ Szent X. Piusz (1835–1914), – pápa 1903-tól 1914-ig.

látszott, hogy a szentmise liturgiájának énekelt nyelve sokáig még a latin marad. Hatalmas lendületet kapott ezért a gregorián ének reformja, amelynek értékét nagy mértékben megerősítette a francia Solesmes bencés főapátságában működő intézmény. Mégpedig annyira, hogy ha világszerte az Egyház életében a liturgia, (és vele együtt) a liturgikus élet örvendetesen emelkedőben van, akkor az mindig összefüggésben van a gregorián ének értékelésével és nagybecsülésével.

Mivel az éneklő hívő nép igénye, hogy saját nyelvén is énekelhesse a liturgia szövegeit nem szűnt meg, és alig telt el 60 év: a II. vatikáni egyetemes zsinat engedélyezte a népnyelvet a szorosabb értelemben vett liturgikus énekben is.

Végző engedélyezését a Vatikán az egyes országok püspökkari konferenciáira bízta. Ekkor jött – 1966-ban – a KODÁLY: MAGYAR MISE.

Templomi kórusok segítségével, jó orgonista támogatásával, a karvezető hozzáértésével és a plébános vagy templomigazgató igényességével megtanulható (lett volna) bármelyik templomban a hívek nem kis öröme.

Észre kell vennünk a Glória intonálásában elhelyezett remek zenei-szövegi célzást. E dallam alapja a Tinódi Lantos Sebestyén Kolozsvárt megjelent *Cronicájában* (1554) az ének első sora:

TI, MAGYAROK, MÁR ISTENT IMÁDJÁTOK! —
DICSŐSÉG A MAGASSÁGBAN ISTENNEK! —

és még a közvetlen folytatásának dallama is.

Biztos vagyok benne, hogy Nádasi Alfonz bencés tanárnak, – Kodály szinte titkárának, heti beszélgető társának és (ahogyan az 1967-ben a Tanár úr temetésekor kitudódott:) gyóntató papjának – is köszönhető e Magyar Mise megkomponálása. Aminek ideje világszerte elérkezett a II. vatikáni egyetemes zsinat döntésében, az Kodály Magyar miséjében remek megfogalmazást kapott. Kodály Zoltán ebben a műfajban is letette a nemzet oltárára a nagyszerű Alkotást és Példát.

De a teljességhez az is hozzátartozik: a 300 ezer moldvai csángómagyarból 100 ezer még ismeri és tudja őseinek magyar nyelvét. Mivel a döntés a szentmise nyelvét illetőleg a római katolikus jogszabály szerint az egyházmegye püspökének kezében van, a moldvai magyarok templomaiban még mindig nem mondható magyar nyelven a szentmise, leszámítva ez évenként egyetlen alkalmat: a bukovinai Kacsika-kegyhely bazilikája mögött a lourdes-i grotta előtt a leszűkített téren, augusztus 15-én reggel 8-kor Nagyboldogasszony ünnepén, és mindez a II. vatikáni zsinat után 40 évvel!²⁰

²⁰ A csángó témáról bővebben: Jáki Sándor Teodóz: *A csángókról, igaz tudósítások*, Budapest, 2002